

**BOSHLANG‘ICH SINIF O‘QUVCHILARINING MATEMATIK TAFAKKURINI RIVOJLANTIRISH
YO‘LLARI****Sadriddinova Zulfiyaxon Mirzaliyevna**

Qo‘qon univeristeti Ta‘lim kafedrası o‘qituvchisi

Raximova Ziyodaxon Rashidjon qizi

Boshlang‘ich ta‘lim yo‘nalishi 4-kurs talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada, boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining matematik tafakkurini rivojlantirish yo‘llarini o‘rganishga oid ma‘lumotlar berilgan. Bu mavzu, o‘quvchilarga matematik fikrlashni o‘rganish, matematik muammolarini yechishga o‘rganish, matematikaning hayotiy muammolar bilan bog‘liqlikni tushuntirish va matematik hisoblashning amaliyotini rivojlantirishni o‘z ichiga oladi, o‘quvchilar matematik savollarga joriy va innovatsion yondashuvlarni qo‘llash orqali matematik fikrlashni o‘rganishadi

Kalit so‘zlar: matematik tafakkur, tadqiqot ishlari, qobiliyat, pedagogik texnologiya, metod
Kirish.

Bugun zamon tez sur‘atlar bilan rivojlanib borayotgan ekan, bunday rivojlanish har sohaga o‘z ta‘sirini o‘tkazmay qo‘ymaydi. So‘nggi yillarda ta‘lim-tarbiyani rivojlantirish, takomillashtirish to‘g‘risida ko‘plab qonunlar chiqarildi va ular hayotga tatbiq etimoqda. Jumladan, O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh. Mirziyoyevning 2023-yil 20-apreldagi “Ilmiy-metodik va tadqiqot ishlari sifatini oshirish orqali ta‘lim tizimini kompleks rivojlantirishni jadallashtirish bo‘yicha chora-tadbirlar to‘g‘risida”¹gi qonuniga binoan ta‘lim jarayoniga innovatsion pedagogik texnologiyalarni, o‘qitishning samarali shakl va usullarini, ta‘lim sifatini baholash va monitoring qilishning zamonaviy tizimlarini joriy qilish, ta‘lim tashkilotlarida o‘qitish metodikasini takomillashtirish, zamonaviy talablar va ilg‘or xorijiy tajriba asosida yangi darsliklar va o‘quv-metodik majmualari nashr qilinmoqda.

Ma‘lumki hozirgi asrimiz axborot-kommunikatsiya, zamonaviy texnika va texnologiyalar davri. Har qanday texnologiyalar asosida aniq hisob-kitoblar yotadi. Bu esa o‘z navbatida matematika fani va uni o‘rganishga, rivojlantirishga, uning yutuqlaridan samarali foydalanishga bo‘lgan talabni kuchaytiradi. Ushbu talablardan kelib chiqqan holda butun dunyoda, jumladan, yurtimizda ham bu sohaga bo‘lgan e‘tibor kundan kunga kuchaymoqda. 2020-yil yurtboshimiz Sh. Mirziyoyevning “Matematika sohasidagi ta‘lim sifatini oshirish va ilmiy-tadqiqotlarni rivojlantirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”²gi qonuniga binoan mamlakatimizda matematik ilm-fanni rivojlantirishning ustuvor yo‘nalishlaridan biri sifatida belgilandi. O‘tgan davr ichida matematika ilm-fani va ta‘limini yangi sifati bosqichiga olib chiqishga qaratilgan qator tizimli ishlar amalga oshirildi.

Asosiy qism:

Yangi o‘quv darsliklar ishlab chiqildi. darsliklarda o‘quvchilarni mantiqiy va tanqidiy fikrlashga undaydigan misol va masalalar bilan boyitilish hozirda amalga oshirilayotgan

¹Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш. МИРЗИЙЕВ Тошкент ш., 2023 йил 20 апрель, ПҚ-128-сон

²O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh. Mirziyoyev Toshkent sh., 2020-yil 7-may, PQ-4708-son

jarayonlardan biri bo‘lib kelmoqda. O‘quvchilarning mantiqiy fikrlash qobiliyatini shakllantirish masalasi bilan ularda to‘g‘ri, aniq, qisqa matematik nutqni o‘stirish masalasi uzviy ravishda bog‘langan bo‘ladi. Bu boshlang‘ich ta‘limning muhim vazifalaridan biri. Bunda tavsiya etilayotgan savol va topshiriqlar o‘quvchilardan ma‘lum darajada izlanish talab qilsa-da, u bola kuchi yetadigan darajada bo‘lishi kerak. Matematik mashg‘ulotlarda bunday topshiriqlarni tanlash katta ahamiyatga ega. Bu mashg‘ulotlar o‘quvchilardan mustaqil kuzatishlar o‘tkazishni, qaralayotgan hodisalar narsalar va shu kabilarni taqqoslash, solishtirishni talab qiladi. Matematika fani boshlang‘ich sinflardan boshlab inson hayotining mazmuni ekanligi ko‘rsatib boriladi. Matematika haqiqiy olamning miqdoriy munosabatlari va fazoviy formalari haqidagi fandır. Matematikadan masalalar yechish o‘quvchilarning fikrlash qobiliyatlarini rivojlantiradi.³

O‘quvchi shaxsini rivojlantirishga yo‘naltirilgan ta‘lim jarayonida uning aqliy-intellektual, ijodiy xususiyatlari namoyon bo‘ladi. Bu borada, ayniqsa, boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining ta‘lim jarayonida ijodiy faoliyatini shakllantirish imkoniyatlari kengroq bo‘lib hisoblanadi. Chunki boshlang‘ich ta‘limda o‘quvchilarning aqliy qobiliyati, diqqati fikrlash darajasi faol rivojlanadi. Bir qator psixolog va pedagog olimlar: A.V.Petrovskiy, B.M.Teplov, V.A.Krutetskiy, E.G‘oziyev, G‘.Shoumarov, O.Roziqov, B.Adizov ta‘kidlashlaricha,- bu davrda o‘quv faoliyati ta‘sirida bolalarning ruhiy faoliyati, diqqati, xotirasi, idrok etish darajasi, tafakkuri, his-tuyg‘usi kabi jarayonlar rivojlanadi.⁴

Bundan kelib chiqadiki, boshlang‘ich sinf o‘quvchilariga matematik bilimlarni o‘rgatish bilan birga ularni ichki ruhiy olamini, diqqat, xotira, idrok etish darajalari hamda tafakkurini ham shakllantirib borar ekanmiz.

Sharq mutafakkirlari: Imom al-Buxoriy, Abu Iso Muhammad at-Termiziy, Abu Nasr Forobiy, Abu Mansur al-Moturidiy, Abu Ali ibn Sino, Abu Rayhon Beruniy, Yusuf Xos Hojib, Mahmud az-Zamaxshariy, Burhoniddin Marg‘iloniy, Najmiddin Kubro, Bahouddin Naqshband, Husayn Voiz Koshifiy, Ahmad Donish va boshqalar asarlarida yosh avlodga puxta va mustahkam bilim berishda ularning ijodiy faoliyatini rivojlantirish, iste‘dodini takomillashtirishga alohida e‘tibor berilgan. Abu Rayhon Beruniyning asarlarida bilish masalalari muhim maqomga ega. Bilishga bo‘lgan qiziqishning ikkita sababi bor. Birinchidan, bu o‘ziga hos lazzatdir. Ikkinchidan, bilishdan maqsad odamlar ehtiyojini qondirishdir. Bilish sezgilar yetkazib bergan ma‘lumotlardan boshlanadi. Ular bilishning yuqori bosqichi aqliy bilish uchun o‘ziga hos ko‘makchi va asos bo‘lib xizmat qiladi,- deydi.⁵

O‘quvchilar matematik fikrlash qobiliyatini shakllantirish masalasi bilan ularda to‘g‘ri, aniq, qisqa matematik nutqni o‘stirish masalasi uzviy ravishda bog‘langandir. Matematika o‘qitishning asosiy vazifalardan biri o‘quvchilarga hisoblash, o‘lchash va grafik ko‘nikmalarning ma‘lum aniq sistemasini hosil qilishdan iborat, boshqacha aytganda bu sistema eng sodda amallarni bajarishdan iborat bo‘lib, ko‘p marta takrorlash hisobiga avtomatizmgacha yetkazildi. Bu vazifani yetarlicha baholamaslik amalda bolalar bilimlari sifatining pasayishiga olib keladi. Shunga

³Akramjon O‘ktamjonovich Mirzayev, Odina Davronbek Qizi Pozilova. Matematikafaninio‘qitishsamaradorligini oshirishdatimsshalqarotadqiqotiningo‘rni. Scientific Progress. Volume 3 | ISSUE 4 | 2022. P 77.

⁴БОЛТАЕВА ШАХЛО ТОШПЎЛАНОВА “БОШЛАНГИЧ ТАЪЛИМДА ЎҚУВЧИЛАР ИЖОДИЙ ФАОЛИЯТИНИ ШАКЛЛАНТИРИШ” МОНОГРАФИЯ 6-бет© НавДПИ, 2012 йил

⁵Falsafa asoslari (tuzuvchi va mas‘ul muxarrir Q.Nazarov). –T.: O‘zbekiston nashriyat-matbaa ijodiy uyi, 2005. -384 b.

qaramay hozirgi vaqtda boshlang‘ich matematika kursini o‘rganishni faqatgina ko‘nikmalar hosil qilish va bir xildagi faktlarni o‘zlashtirish bilan almashtirish ham mumkin emas. O‘quvchilar imkoni boricha mustaqil ravishda qonuniyat va munosabatlarni ochishda kuchlari yetadigan darajada umumlashtirishlar qilishni o‘rganishlari, shuningdek, og‘zaki va yozma xulosalar qilishni o‘rganishlari kerak. Boshlang‘ich sinf matematika programmasi xuddi shunga yo‘naltiriladi, unda o‘qitishda nazariylik sa‘viyasini oshishida ochiq – oydin ifodalangan, nazariyaning amliyot bilan uzviy bog‘langanligi seziladi.⁶

Darsga qo‘yilgan maqsadni amalga oshirish uchun o‘qituvchi o‘ziga kerakli ta‘lim vositalarini tanlaydi. Ma‘lumki, maqsadni amalga oshiradigan vositalar tarkibiga quyidagilar kiradi:

- O‘qitish mazmuni;
- O‘qitish metodlari;
- O‘qitishning tashkiliy shakllari;
- Sinf jamoasi
- O‘qituvchiga ta‘sir etish metodi;
- O‘quv texnik vositalari.⁷

O‘quv materialining asosini darslik va rejalashtirish tashkil etganligidan, o‘qituvchi uning tarkibiga o‘qitish shartlarini bilgan holda mavzuga oid o‘zgartirish va to‘ldirishlar kiritadi.

O‘qitishning muhim tomonlaridan biri bu - o‘quvchi va o‘qituvchi faoliyatining o‘zaro uzviyligi. Bu jarayonning asosiy funksiyasi, jumladan, o‘quvchilarni o‘qitishda rivojlantirish va tarbiyalashda yagona metoddan iboratligidir. O‘qitish metodlari – bu o‘quv-tarbiyaviy masalalar yechimiga qaratilgan o‘quvchi va o‘qituvchi faoliyatining o‘zaro bog‘liqligini yo‘lga qo‘yish demakdir. Har bir metod o‘qitish jarayoni qonuniyatlari va o‘qitish maqsadlarining determinatsiyasi hamda murakkab tuzilishiga ega. Shunday ekan o‘qitish metodini tanlashda berilgan mulohazani hisobga olish orqali amalga oshiriladi. Shu bilan birga o‘qitish metodini tanlashda o‘qituvchining tajribasi, xususan, metodlardan foydalana olish va ularni turkumlarga ajrata olish muhim rol o‘ynaydi. O‘qitish metodi ta‘sirini oshirishda har bir holat uchun turkumlash turini tanlash muhim ahamiyat kasb etadi. Hozirgi zamonda o‘qitish metodlari turkumining turli-tumanligi bizga ma‘lum. Bular:

- Bilim manbalari bo‘yicha;
- O‘quv masalalari bo‘yicha;
- O‘quv jarayonining tarkibiy qismi bo‘yicha;
- O‘quvchining bilish faoliyati bo‘yicha;
- Binar turkumlash va boshqalar.

Bular zarur bo‘lganda o‘qituvchi didaktik materiallardan foydalanishi mumkin. Nuqtai nazarimizda o‘qituvchi o‘qitish metodlarini qancha ko‘p bilsa, shuncha darslari qiziqarli o‘tadi, chunki har bir metodning o‘ziga xos ijobiy va salbiy tomonlari mavjud. Bunday ijobiy va salbiy tomonlar aniq shartlar bo‘yicha katta yoki kichik darajali tomonlarni o‘zida aks ettiradi.

⁶ Umirbaeva Ulzada. BOSHLANG‘ICH SINFLAR O‘QUVCHILARINING MATEMATIK FIKRLASHINI RIVOJLANTIRISH YO‘LLARI. “PEDAGOGS” international research journal. Volume-25, Issue-1, January - 2023

⁷ TOSHPOLATOVA NIYOXON SHAHKAT QIZI BOSHLANG‘ICH SINFLARDA GEOMETRIYA ELEMENTLARINI IJODIY O‘QITISHNI TAKOMILLASHTIRISH DISSERTATSIYA Termiz-2022, 22-bet

O‘quvchining bilim manbaalari orqali turkumlash, o‘qitish amaliyotida ko‘proq qo‘llaniladi (so‘z, obraz, harakat). Bundan uchta o‘qitish metodi guruhini ajratish mumkin.⁸

Xulosa:

Xulosa qilib aytadigan bo‘lsak, biz bolalarga matematika fanidan ilk saboqni boshlang‘ich sinfdanoq berar ekanmiz, bu bilan birga matematik masalalar bilan ishlash ko‘nikmasini ham shakllantirib boramiz. O‘quvchilar matematik fikrlash qobiliyatini shakllantirish bilan birga ularda to‘g‘ri, aniq, qisqa matematik nutqni o‘stirish masalasi ham uzviy ravishda bog‘langandir. Matematika o‘qitishning asosiy vazifalardan biri o‘quvchilarga hisoblash, o‘lchash va grafik ko‘nikmalarning ma‘lum aniq sistemasini hosil qilishdan iborat. Bu vazifani yetarlicha baholamaslik amalda o‘quvchilar bilimlari sifatining pasayishiga olib keladi. Shunga qaramay hozirgi vaqtda boshlang‘ich matematika kursini o‘rganishni faqatgina ko‘nikmalar hosil qilish va bir xildagi faktlarni o‘zlashtirish bilan amalga oshirish ham mumkin emas. O‘quvchilar imkoni boricha mustaqil ravishda qonuniyat va munosabatlarni o‘rganishda kuchlari yetadigan darajada o‘zlashtirishlari, shuningdek, og‘zaki va yozma xulosalar qilishni o‘rganishlari kerak.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш. МИРЗИЁЕВ Тошкент ш., 2023 йил 20 апрель, ПҚ-128-сон
2. О‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh. Mirziyoyev Toshkent sh., 2020-yil 7-may, PQ-4708-son
3. БОЛТАЕВА ШАХЛО ТОШПЎЛАТОВНА “БОШЛАНҒИЧ ТАЪЛИМДА ЎҚУВЧИЛАР ИЖОДИЙ ФАОЛИЯТИНИ ШАКЛЛАНТИРИШ” МОНОГРАФИЯ 6-бет© НавДПИ, 2012 йил
4. Falsafa asoslari (tuzuvchi va mas‘ul muxarrir Q.Nazarov). –T.: O‘zbekiston nashriët-matbaa ijodiy uyi, 2005. -384 b.
5. Umirbaeva Ulzada. BOSHLANG‘ICH SINIF O‘QUVCHILARINING MATEMATIK FIKRLASHINI RIVOJLANTIRISH YO‘LLARI. “PEDAGOGS” international research journal. Volume-25, Issue-1, January - 2023
6. TOSHPO‘LATOVA NIYOXON SHAVKAT QIZI BOSHLANG‘ICH SINFLARDA GEOMETRIYA ELEMENTLARINI IJODIY O‘QITISHNI TAKOMILLASHTIRISH DISSERTATSIYA Termiz-2022, 22-bet
7. TOSHPO‘LATOVA NIYOXON SHAVKAT QIZI BOSHLANG‘ICH SINFLARDA GEOMETRIYA ELEMENTLARINI IJODIY O‘QITISHNI TAKOMILLASHTIRISH DISSERTATSIYA Termiz-2022 23-bet
8. Sadriddinova Zulfiya Mirzaliyevna. (2023). BOSHLANG‘ICH SINIF O‘QUVCHILARINI IJODKORLIKKA O‘RGATISHDA XORIJIY TAJRIBALARDAN FOYDALANISH METODIKASI(O‘QISH VA ONA TILI O‘QISH SAVODXONLIGI DARSLARI MISOLIDA". International journal of education, social science & humanities. finland academic research science publishers, 11(6), 598–603. <https://doi.org/10.5281/zenodo.8041770>

⁸ TOSHPO‘LATOVA NIYOXON SHAVKAT QIZI BOSHLANG‘ICH SINFLARDA GEOMETRIYA ELEMENTLARINI IJODIY O‘QITISHNI TAKOMILLASHTIRISH DISSERTATSIYA Termiz-2022 23-bet

9. Maxmudova Zilola. (2023). TALIM MUASSASI RAHBARLARIDA YUKSAK AXLOQIY SIFATLARI RIVOJLANTIRISH. *International Multidisciplinary Journal of Universal Scientific Prospectives*, 1(2), 78–83. Retrieved from <https://izlanuvchi.uz/index.php/iz/article/view/17>
10. Toxirjon, U. (2024). PEDAGOGIKA VA PSIXOLOGIYA O'RTASIDAGI O'ZARO TA'SIRNI O'RGANISH. *Integration of Economy and Education in the 21st century*, 2(2), 22-27.
11. Toxirjon, U. (2024). BOSHLANGICH SINFLARDA O 'QISHNI YETKAZIB OLISHGA QIYNALAYOTGAN O 'QUVCHILAR BILAN ISHLASHDA INTERFAOL USULLARDAN FOYDALANISH. *Integration of Economy and Education in the 21st century*, 2(2), 9-13.
12. Umarov Tokhirjon. (2024). PROVISION OF PSYCHOLOGICAL SERVICES IN EXTREME SITUATIONS IS SOCIAL. *International Multidisciplinary Journal of Universal Scientific Prospectives*, 2(2), 1–6. Retrieved from <https://izlanuvchi.uz/index.php/iz/article/view/28>
13. В статье представлена информация о роли педагогики и психологии в повышении качества и эффективности образования, формировании зрелого поколения. Данное научное исследование исследует решающую роль симбиотических взаимоотношений педагогики и психологии в . (2024). YANGI O'ZBEKISTONDA IJTIMOY-INNOVATSION TADQIQOTLAR, 2(2), 5-12. <https://nuzjournals.uz/index.php/yoit/article/view/79>
14. Умаров Тохиржон. (2024). ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ПРИНЦИПЫ ОТНОШЕНИЙ МЕЖДУ ПРЕДСТАВИТЕЛЯМИ РАЗНЫХ РЕЛИГИЙ. *Yosh Tadqiqotchi Jurnal*, 3(2), 18–25. Retrieved from <https://2ndsun.uz/index.php/yt/article/view/655>
15. Toxirjon, U. (2024). XALQARO O 'QISH SAVODXONLIGINI O 'RGANISH (PIRLS). *Integration of Economy and Education in the 21st century*, 2(2), 14-17.
16. Умаров, Т. (2024). ВЛИЯНИЕ СОВРЕМЕННЫХ ИГРУШЕК НА ДЕТСКУЮ ПСИХОЛОГИЮ. *Integration of Economy and Education in the 21st century*, 2(2), 18-21.